

KRÖNIKA

Det handlar om attityder

TEXT: NANCY HATCH DUPREE

ÖVERSÄTTNING: CHARLOTTE HJUKSTRÖM

Enligt samstämmiga rapporter har hälsovården blivit en sektor som visar berömvärda framsteg. Miljoner dollar anslås; tusentals engagerade män och kvinnor på alla nivåer i systemet arbetar träget i konfliktområdena trots att det är alltför vanligt med kidnappningar, mord och andra hot mot deras hälsovårdsarbete. Vaccinationsprogrammen utvidgas, utbildningen av sjukvårdskunniga fortsätter och befolkningsgrupper som tidigare försummas dras in i hälsovårdsarbetet i allt större antal.

SAMTIDIGT DIGNAR SJUKVÅRDEN fortfarande under samma hälsoproblem som har funnits i evigheter. I hundratals år har de flesta afghaner förlitat sig på lokala naturläkare (hakim), jordemödrar, örtmedicinare, kotknackare och barberare som gör omskärrelser och åderlätningar, drar ut tänder och utför andra behandlingar. Mullor, sayyider och andra specialister tillverkar skyddsamuletter. Men de begränsade medicinska kunskaperna hos denna brokiga skara gör att flera vanliga behandlingsmetoder är direkt skadliga, till exempel att man inte ger vätska till den som har akut diarré. Kunskaperna om bakterier och virus och deras samband med sjukdomar är ringa. Det är ett tragiskt faktum att minst 85 procent av de sjukdomar som ligger bakom landets låga medellivslängd går att förebygga, men merparten av befolkningen vet helt enkelt inte om att det är så lätt att lura döden därför att det finns så få som kan tala om det för dem. Här måste det till information och litteratur.

DE FÖRSTA STEGEN mot en modern hälsovård i Afghanistan togs under emir Abdur Rahmans regeringstid (1880–1901). Det första offentliga sjukhuset öppnades 1895 i Kabul och bemannades bland annat med ett antal indiska sjukvårdsbiträden. Från England hämtade emiren två läkare, en manlig och en kvinnlig, en legitimerad sjuksköterska och en tandkirurg. Dessutom öppnade den förste afghanske tandläkaren med europeisk utbildning en praktik i Kabul. Europeiska läkemedel började importeras och vaccination mot smittkoppor inleddes under överinseende av den engelska kvinnliga läkaren, Lillias Hamilton, som skrev en broschyr för lokala hakim om hur vaccinet skulle användas. Men de traditionella helarnas inställning var skeptisk och ibland rent av fientlig. Eftersom de ofta uttryckte kritik mot den moderna läkekonsten märktes inga större effekter och de årliga koleraepidemierna fortsatte oförminskat.

DE FÖRBÄTTRINGAR SOM MÄRKS IDAG bygger på relativt färsk erfarenheter både inom och utom sjukvården. De

har lett till att man lyckats mobilisera ett stort antal personer och utvecklat logistiska system som innebär att man når större delar av befolkningen än förut. Flera av dessa initiativ har uppstått som reaktioner på utländska aktörers målsättningar. Först ut var Unicefs väldiga satsning för att utrota polio 1999. Det var första gången det afghanska lokalsamhällets resurser – moskéer, koranskolor, världsliga skolor, sjukvårdskliniker och byråd – mobiliserades i ett effektivt nätverk. Socialarbetare, sjukvårdare, samordnare, inspektörer, statliga organ, hjälporganisationer, afghanska Röda halvmånen, Internationella rödakorskommittén (ICRC) och Internationella rödakorsfederationen (IFRC) ställde också upp. Denna gemensamma kraftsamling var ett rent mirakel i jämförelse med den annars tämligen slappa samordningen, och poliofallen minskade från 150 fall 1999 till fyra fall 2005. I takt med att oroligheterna har trappats upp har emellertid polion kraftigt ökat igen. I början av 2007 hade 30 fall konstaterats och fram till oktober hade ytterligare elva fall tillkommit.

DE ERFARENHETER SOM GJORDES när landet fick en ny ledning under 2004 och 2005 har också bidragit till förbättringarna av sjukvårdssektorn, även om den hastigt införda demokratin fortfarande är darrig och ännu inte riktigt har slagit rot. Arbetet med att nå och involvera alla delar av landet under valrörelsen har bildat mönster som andra kan följa. Dödligheten bland barn och nyblivna mödrar brukar ofta användas som en mätare på ett lands folkhälsa och allmänna utvecklingsnivå. Det är därför glädjande att barnadödligheten enligt Världshälsoorganisationen sjönk med 25 procent mellan 2001 och 2005, liksom att andelen kvinnor som fick tillgång till mödravård steg från bara fem procent till cirka 35 procent mellan 2003 och 2006. De här framstegen beror till stora delar på en utvidgad och förbättrad infrastruktur inom hälsovården, och på att vaccinationsprogrammen får stöd av allt fler utbildade sjukvårdsanställda som på lokalplanet sprider kunskap om goda hälsovanor, vilket motverkar skadliga missuppfattningar och förändrar fientliga attityder till modern medicin. En bättre folkhälsa följer därför i fotspåren efter bättre attityder.

FLER POSITIVA EXEMPEL på en ökande uppskattning av informationsarbetet kan noteras från två ganska nyligen genomförda initiativ med anknytning till familjeplanering och hiv/aids. Familjeplaneringen riktas mot de höga födelsetalen som innebär att oräkneliga kvinnor sliter ut sig och förstör sin hälsa. Genomsnittet för hela världen är att varje kvinna föder 2,5 barn, men FN beräknade 2006 att den afghanska kvinnan i genomsnitt föder 7,7 barn (andra uppger 6,7); det är dock inte ovanligt med kvinnor som

har tio barn eller fler. Barnafödande värderas högt i det afghanska samhället eftersom kvinnorna får allt högre status när de går från barndom via äktenskap till moderskap, och barnlöshet betraktas som en personlig katastrof. Stora familjer ger högt anseende inom släkten och samhället och garanterar att man blir försörjd under ålderdomen. Att avbryta graviditeter ses därför med oblida ögon och preventivmedel är i allmänhet tabubelagda. Sådana attityder är djupt rotade i kulturen och svåra att bli av med.

ÄNDÅ HAR STATEN försökt att förbättra mödrars och barns hälsa genom familjeplanering ända sedan 1968, då den första organisationen för familjerådgivning bildades inom sjukvårdsdepartementet. För att få stöd för sitt program inhämtade regeringen ett uttalande från universitetet al-Azhar i Kairo, som är ett centrum för religiösa tolkningar i den sunnimuslimska världen. Dess lärde slog fast att eftersom familjen är helig inom islam och det är barnen som för familjen vidare, förbjuder islam inte tillfälliga metoder för födelsekontroll så länge båda parter är överens och syftet inte är att undvika befruktning för all framtid. Sedan spreds budskapet om frivillig familjeplanering i radio och på lokala kliniker, och glänsande kondompaket smyckade basarerna över hela landet. Attityderna förändrades och preventivmetoder blev allt mer accepterade, ända tills talibanerna förklarade att de inte var tillåtna.

ÅR 2004 INLEDDES förnyade ansträngningar med uppmuntrande resultat. Dessa berodde till stor del på att man nu riktade sig till såväl män som kvinnor, både religiösa och världsliga ledare på lokalplanet ger sitt stöd och det är både manliga och kvinnliga hälsovårdsarbetare som ger lättförståelig information, grundad på Koranverser, om vilka fördelar det finns med att använda preventivmedel. Från de centrala och regionala myndigheternas högsta nivåer, där man ständigt arbetar med att höja medvetenheten, kommer stöd och konstruktiv ledning. Utmaningen är att fortsätta hålla motivationen och engagemanget vid liv.

ATT ÖKA MEDVETENHETEN och nå ut på lokalplanet är viktiga inslag i de begynnande strategierna för att hejda spridningen av hiv/aids. Även om Afghanistan anses vara ett land med låg utbredning av smittan i förhållande till de 40 miljoner över hela världen som lever med sjukdomen, finns det ändå flera riskfaktorer. 2003 rapporterades bara sju hiv-positiva fall, men när de ökade till 245 år 2007 började varningslamporna blinka. Dessa siffror kan inte bekräftas eftersom undersökningarna just har börjat; några tror att det finns mellan 1 000 och 2 000 hiv-positiva. I alla händelser står det klart att det nuvarande arbetet måste fortsätta innan sjukdomen blir en nationell katastrof och ödelägger landet. Högst upp på prioriteringslistan står undersökningar för ett fastställande av smittans utbredning, rutinmässiga blodtester i samband med blodgivning och operationer samt tester av gästarbetare och hemvändande flyktingar. Märkligt nog tar FN:s flyktingkommissariat

MARIA SÖDERBERG

Nancy Dupree är stående krönikör i Afghanistan-nytt.

UNHCR inte hänsyn till hiv/aids-problematiken, trots att många flyktingar kommer från Pakistan och Iran som har flera tusen fall.

DE SOM ARBETAR MED DE HÄR FRÅGORNA har extra komplicerade problem att brottas med. Det är inte nog med att de ska utföra undersökningar, inrätta tekniska faciliteter, skingra myter och missuppfattningar och stå till tjänst med rådgivning; de måste också ändra människors beteenden. Ämnet är så känsligt och så starkt förknippat med stigmatisering och diskriminering att de personer som tillhör riskgrupperna oftast är mycket förtegn. Bland de riskgrupperna finns sprutnarkomaner, hemvändande flyktingar, gästarbetare, internflyktingar, lastbilschaufförer och deras medhjälpare samt prostituerade, som till övervägande delen är kvinnor. Till riskgrupperna måste man tyvärr också räkna hustrur och barn, som är oskyldiga offer för manlig promiskuitet. Att få fram tillförlitlig information, öka medvetenheten och utveckla metoder för att ändra attityder och riskbeteenden hos dessa grupper är förenat med enorma svårigheter. Precis som när det gäller andra hälsofrågor råder det en beklämmande brist på baskunskaper om hur smittan sprids. De flesta sprutnarkomaner delar sprutor eftersom de inte vet att sjukdomen sprids med orena kanyler. Nästan alla undviker kondomer eftersom de inte vet att de skyddar mot infektion.

DEN NATIONELLA AIDS-KAMPANJEN 2006-2010 framhåller att aids inte bara är ett vårdproblem utan ett vitt omfattande samhällsproblem som kräver strategier, planer och program med många olika infallsvinklar. Kampanjen understryker också att om smittan ska kunna hejdas krävs det ett helhjärtat engagemang från samhällets alla sektorer såsom religion, politik, organisationer och näringsliv. Och slutligen får man inte glömma att roten till detta gissel är fattigdom. Ju fler hjälparbetare och beslutsfattare som inser detta, desto mer kommer landet att blomstra. ■